

פירוש של בעל "שרידי אש" על 'שנים אוחזין בטלית'

לשנת היובל להסתלקותו של הגריי" ויינברג זצ"ל, ד' שבט תשכ"ו

פירוש זה הגיע לידי באורח פלא. ומעשה שהיה כך היה: בהיותי נער צעיר זכיתי בזכות גדולה עד מאוד - היה לי שיעור פרטי עם הרב ויינברג זצ"ל, בעל ה"שרידי אש", על פרק "שנים אוחזין בטלית". זכיתי בזאת בזכות אהבתו הגדולה של הרב אל אבי מורי, הרב שאול וינגורט זצ"ל, שהיה מבחירי תלמידיו בבית המדרש לרבנים בברלין לפני המלחמה, ולאחר המלחמה הביא את הרב למונטרה שבשווייץ, שם חי עוד עשרים שנה עד לפטירתו.

מאז שהגיע למונטרה היה הרב ויינברג סועד אצל הוריי יום יום את ארוחת הצהריים. יום אחד, בכ"ב אלול תש"ו, אבי התפלפל עם הרב בדברי תורה ולא שם לב לזמן שעובר, וכשהסתכל בשעון הוא אמר שהפעם, שלא כהרגלו, כדי למסור את שיעורו הוא יעלה ברכבת לגבעת הישיבה - ישיבת "עץ חיים" במונטרה, שנוסדה ע"י חמיו, סבי הגאון הרב ירחמיאל אליהו בוצ'קו זצ"ל, בה שימש כמגיד שיעור. אולם אירעה תאונה טרגית. בשעה שהגיעה הרכבת לתחנה הקרובה לישיבה (בה היא עוצרת רק עפ"י בקשה) הרכבת משום מה לא עצרה, ואבי נפל מבלי קום עוד. אמי, הרבנית מרים לאה זכרונה לברכה, סיפרה שמי שהלך לבשר לרב את הבשורה הנוראה היה רבי משה בולג ז"ל, והוא סיפר שהיתה זאת חוויה נוראה - היה נראה כאילו הרב חווה את מוראות השואה מחדש. ואגב, אמי ספרה שהמילים שקצת הכניסו בה מחדש רוח חיים אחרי האסון היו מילותיו של אותו רבי משה בולג בשעה שהספיד את אבי; הוא אמר שלכל אדם יש תפקיד בחיים, ואבי, בשנים הקצרות בהן עסק ממקום מושבו בשווייץ במסירות שאין לשער בהצלחת יהודים מגיא ההריגה, מילא את תפקידו וייעודו בעולם, ובורא עולם לקח אותו חזרה אליו והעמיד אותו סמוך לכסא הכבוד...

אין לשער ואין לתאר את גודל מועקתו של הרב ויינברג לאחר פטירת אבי. ימים ושבועות וחודשים עברו עד שהרב חזר אט אט לעצמו, ומאז הוא חש מחויבות מוסרית כלפי אמי שנותרה אלמנה, וכלפי ילדיה - שתי אחיותיי ואני. היינו אז תינוקות, וכשגדלתי קיבל על עצמו ללמוד אתי. לדאבוני הרב לא ידעתי לנצל כראוי את גודל רצונו להעניק לי מאהבתו ומתורתו.

את השיעורים שלמדתי עמו על פרק "שנים אוחזין בטלית" רשמתי במחברת. יום

אחד עליתי באופניים לשיבת "עץ חיים", ששכנה, כאמור, על גבעה מעל העיירה מונטרה (אגב, אופניים אלו ניתנו לי כמתנה ע"י הרב ויינברג לרגל ה"בר מצוה" שלי. הוא אמר בחיך, שספרים אינו יודע אם אשמח בהם כבר אז, אך אופניים ודאי ישמשו אותי וישמחו אותי מיד...). את המחברת שמתי מאחורי, ולהפתעתי ולאכזבתי הגדולה, כשהגעתי לשיבה, לא מצאתי את המחברת. כפי הנראה היא נפלה בדרך. ירדתי שוב את כל הדרך כדי לחפש אותה, אך כל מאמצי עלו בתוהו. אי אפשר לתאר את גודל צערי. היה זה בשבילי אוצר אדיר שאבד, ללא כל אפשרות לתמורה.

עברו שנים רבות. כאשר גרתי כבר בירושלים עיה"ק, הוזמנתי פעם לציריך שבשווייץ כדי למסור סדרת שיעורים בבית כנסת שכונתי. היה זה בשבת, ובאיזשהו שלב ניגש אלי יהודי ואומר לי: "רצוני לספר לך דבר מעניין. הרב פוזן זצ"ל, ששימש כאן כרב, היה גר באותו בית שבו אני גר. כשיצא לגמלאות עבר לגור ליד קרוביו בלונדון, ולפני נסיעתו השאיר אצלי חפצים שלא רצה לקחתם אתו. ביניהם הייתה מחברת, והוא אמר לי שבמחברת זו רשם שיעורים ששמע מהרב ויינברג בבית מדרש לרבנים בברלין, והוסיף ואמר: 'אתה כבר תדע מה לעשות איתה'". וממשיך אותו יהודי ואומר לי: "מאז במשך כל השנים הייתה מחברת זו שמורה אצלי, וחיכיתי להזדמנות לתת אותה למישהו מתאים. והנה עתה שמעתי שיעורים ממך, והתרשמתי עד כמה היית קרוב בכל נימי נפשך לרב ויינברג. מי יותר ממך ראוי לקבל מחברת זאת? אנא בוא אלי במוצאי שבת, ואתן לך כפיקדון וכמתנה את המחברת". התרגשתי עד מאוד, ובמוצאי שבת עליתי לביתו. כשפתחתי את המחברת נדהמתי עד עמקי נפשי: היו אלו חידושים על פרק "שנים אוחזין בטלית"!... לא היו אלו חידושים זהים לאלו שרשמתי במחברת בנערותי, אך ודאי רוח הדברים דומה, ולא יכולתי לנוח ולשקוט מגודל ההשגחה האלוקית, כיצד השי"ת מחזיר אבידה לבעליה!

ועתה, לאחר שזכיתי כבר להוציא את חידושי בעל "שרידי אש" על הש"ס, מהדורה מחודשת של שו"ת "שרידי אש", מהדורה חדשה ושלמה של ספרו הגדול של הרב בהגות ובמחשבה "לפרקים" בשני כרכים, וכן הגדה של פסח וספר "מועדי ישראל" - הגיע הזמן גם לעסוק בחידושים אלו שנמצאו באורח פלא.

אני מפרסם כאן ב"המעין" לראשונה את אחד מהחידושים שנמצאו במחברת. יהי רצון שחידושים אלו יהיו לעילוי נשמתם של הרב ויינברג ושל הרב פוזן זכר צדיקים לברכה. פרסומם מהווה אות לתודה העמוקה שאני חב לאותו יהודי שנתן בי אמון ומסר לי את המחברת.

* * *

בבא מציעא ב, א:

משנה: שנים או חזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה, זה אומר כולה שלי, זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו.

תוספות:

ויחלוקו. תימה, דמאי שנא מההיא דארכא דאמר כל דאליס גבר פרק חזקת הבתים (ב"ב לד, ב)? ויש לומר דאוחזין שאני, דחשיב כאילו כל אחד יש לו בה בוודאי החצי, דאין סהדי דמאי דתפיס האי ידיה הוא...

בתוספות על המשנה ריש בבא מציעא ד"ה ויחלוקו, הקשו מאי בין ארבע (ספינה), בה טוען כל אחד ששלו היא, ונפסק שם כל דאליס גבר - שהחזק יותר הוא הזוכה, ומנגד בשנים או חזין בטלית וכל אחד טוען שהוא מצא אותה, נפסק במשנה דיחלוקו. ותירצו, דבטלית הם או חזין בה, ונחשב כאילו כל אחד יש לו בה בוודאי החצי, דאין סהדי דמאי דתפיס האי ידיה הוא ומאי דתפיס האי ידיה הוא.

וקשה, דגם בזה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי שניהם תופסים בטלית, וע"י תפיסה שייך לכל אחד חצי, ולמה א"כ זה שאומר חציה שלי נוטל רק רביע? ויש ליישב, דאמנם התפיסה מקנה לכל אחד את כל הטלית, אבל התפיסה תלויה גם בטענה, וכיון שהוא טוען רק חציה שלי נעשית התפיסה רק על החצי, ונמצא שיש אחד שתופס את כולה ואחד שתופס רק את חציה, ולפיכך זה שתופס את חציה מקבל רק רביע. אך בזה טוען כולה שלי וזה טוען כולה שלי יש דררא דממונא לכל אחד, דהא דררא פירושו שייכות, והשייכות היא ע"י התפיסה והטענה, ועל כן הדין הוא דיחלוקו. וזהו מה שהתכוונו תוס' ב, ב ד"ה היכא דאיכא דררא דממונא דבלא

1 ואמנם בחידושי בעל "שרידי אש" על הש"ס ח"א סי' כח, בסוגיית "תקפו כהן", הובאה, כאחת מן הדרכים להסבר שאלת רבי זירא "תקפה אחד בפנינו מהו", שהשאלה היא האם נחשבים כספק אחוזים בכל הטלית, דאז תקיפה מועילה, או כוודאי אחוזים בחצי הטלית, דאז תקיפה לא מועילה. ואין זה סותר את האמור כאן, כי ודאי שכשחשד לבד תפוס התפיסה נחשבת כאילו הטלית כולה שלו היא, וכאן חידש הרב דתפיסה זאת מועילה רק אם מצטרפת לה טענה, ואם הטענה רק על חצי יש כאן פער בין התפיסות. אך שם, שכל אחד טוען כולה שלי, ניתן לראות אותם כתפוסים בטלית כולה או רק כאחוזים בחצי הטלית, כי התפיסות כאילו מבטלות זו את תוקפה של זו, וע"כ בית דין רואים אותם כשותפים בטלית.

טענותיהם יש ספק לבית דין? ואמנם בריש השותפין, בנפל הכותל שבין שני אנשים השותפים בחצר, המקום והאבנים של שניהם גם אם אחד יאמר כולו שלי והשני יאמר חצי שלי, דשם השייכות היא גם ללא טענותיהם, מעצם היותם ביחד בחצר.

ומה שכתבו התוספות דדין יחלוקו הוא כשהחלוקה יכולה להיות אמת, כוונתם דבשעה שיש צירוף של שני דברים, גם שייכות וגם חלוקה יכולה להיות אמת, אז אמרינן יחלוקו. ועל כן בארבה, הגם שחלוקה יכולה להיות אמת, אין שייכות, כי הם לא אחוזים בה, ומי יודע אם אין לאדם שלישי חלק בו. ובמנה שלישי (שהפקידו זה מאה וזה מאתיים, וכל אחד טוען שהוא זה שהפקיד מאתיים), יש שייכות אך אין החלוקה יכולה להיות אמת.

2 הרב זצ"ל מחדש כאן חידוש גדול, שגם לפי התוספות 'דררא דממונא' פירושו שייכות. והנה, זה שדררא דממונא פירושו שייכות מופיע בריטב"א לדף ב, ב, שקודם מביא את פירוש רש"י שדררא דממונא עניינו הפסד ממון, כמש"כ בד"ה דררא דממונא: "חסרון ממון, שאם יפרע זה שלא כדין הוא חסרון ממון, ואם נפטרנו שלא כדין נמצא זה חסר ולד פרתו". נציין שדברי רש"י מוסבים על המקרה של שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצידה ולא ידעין האם העובר מת ע"י הנגיחה, וכתב הריטב"א: "זו שיטת רבינו ז"ל, ונכונה היא, אלא שלשון דררא אינו נמצא בשום מקום בתלמוד מעניין חסרון אלא מעניין שייכות וזיקה" וכו'. והרב נהג לשאול בלשון חידוד על פירושם של תוספות דבלא טענותיהם יש ספק לבית דין, כגון בנמצא עוברה בצידה, וכי איזה ספק יש לבית דין? והרי רק בנסיך שנולד למלך ומלכה אנו מעוניינים לדעת באיזו שעה במדויק הוא נולד... וכל הספק כאן הוא מכוח טענותיהם! ועל פי מה שחידש כאן הרב גם תוספות הולכים בדרך זאת ש'דררא' פירושו שייכות, וזה שהם השתמשו ברעיון 'ספק לבי"ד בלא טענותיהם' הוא כדי לבטא ולהגדיר את השייכות: אם המציאות כשלעצמה מורה על שייכות גם ללא שיצטקו בבית דין שהדין עמם - דיינו בזה בכדי לפסוק מכוח הזיקה של שני הצדדים. ואפשר שגם מה שפירש רש"י דזה ענין של חסרון ממון, כוונתו לתת ביטוי לרעיון של שייכות: אם לכל צד יש חסרון ממון, סימן שיש לו שייכות! ואמנם לכאורה קשה מאוד על דברי ה'שרידי אש', שכתב דבטלית יש דררא דממונא, והרי הגמ' בדף ב, ב כותבת מפורשות דבטלית אין דררא דממונא, ועל כן גם סומכוס יודה דחולקין בשבועה, מה שאין כן בשור שנגח את הפרה שיש דררא דממונא חולקין בלא שבועה (ואח"כ הגמ' שואלת דאיפכא מסתברא, עיי"ש). ונראה ליישב באופן נפלא, דדווקא מפני שהרב הבין את עניין 'דררא' כשייכות יש מקום להסתכלות משני כיוונים: ביחס לארבה, הרי בטלית, שמוחזקין בה יש שייכות, וע"כ הדין הוא יחלוקו ולא כל דאלים גבר, אך ביחס לשור שנגח את הפרה, ששם יש שייכות ודאית לבעל השור ולבעל הפרה, אז לגבי טלית זה נחשב כאילו אין להם שייכות, כי בסופו של דבר השייכות תלויה גם בטענות, כפי שמסביר הרב שהמוחזקות ללא טענה אין לה כל ערך, והראיה דגם אדם שלישי שאין לו שום קשר של בעלות יכול להחזיק את הטלית בהשאלה. ועל כן לסומכוס כשיש שייכות ברורה חולקין בלא שבועה, אך בטלית שהשייכות תלויה בטענות יש לחזק את הטענות ע"י שבועה.